

Oblast rozporů mezi autorským právem architekta a vlastnickým právem investora

Winfried Bullinger

AUTORSKOPRÁVNÍ OCHRANA STAVITELSKÝCH DĚL

Budova podléhá autorskoprávní ochraně, pokud je návrh výrazem individuálního tvůrčího výkonu a znatelně se odlišuje od průměrné tvorby architektů, § 2 odst. 1 č. 4, odst. 2 autorského zákona. Požadavek na stupeň individuality se u tzv. „děl stavitelství“ nestanovuje ve zvýšené míře. Účel použití a funkční určení budovy nejsou pro autorskoprávní ochranu závažné, pokud dochází k výrazu uměleckého ztvárnění. Běžné budovy, které pouze opakují repertoár známých architektonických forem a nevybočují z řady všední architektonické tvorby, naproti tomu nespádají pod ochranu.

AUTORSKÉ PRÁVO OSOBNOSTI ARCHITEKTA A JEHO MEZE

Ochrana proti zdeformování

§ 14 autorského zákona chrání architekta před zkreslujícími nebo deformujícími zásahy do jeho díla:

„Autor má právo zakázat zdeformování nebo jiné narušení svého díla, které může ohrozit jeho oprávněné duševní nebo osobnostní zájmy u díla.“

Ochrana proti deformaci chrání architekta zejména před tím, že by investor požadoval nebo nechal provést změny, které by stavební dílo zkreslily oproti formě zamýšlené architektem. Architekt může zakázat degradující realizaci svých plánů. Předpokladem je, aby investor návrh nejprve výslovně nebo konkludentně schválil – třeba realizací stavebního projektu. V opačném případě nemá architekt nárok na to, aby bylo stavební dílo zřízeno podle jeho představ.

Změna návrhu musí mít za následek obzvláště závažný zásah do duševně-este-

tického celkového dojmu díla. Míra, do jaké může architekt zakázat zkreslující zásahy do stavebního díla, závisí na tom, na jaké části budovy se vztahuje autorskoprávní ochrana. Zpravidla jsou to struktury tělesa stavby a fasáda. Uvnitř budovy spadá pod autorskoprávní ochranu často pouze vstupní oblast nebo schodiště. Jednotlivé místnosti budovy většinou nejsou samostatně chráněny. Architekt proto sice zpravidla může zabránit zásahům ve vstupní oblasti, avšak nemůže ovlivnit zařízení jednotlivých místností. Pokud jsou ve veřejné plošné v prostorách nechráněných autorským právem zřízeny zábavní bazény od jiného architekta, nemůže to architekt budovy nijak ovlivnit, i když tato zařízení podle jeho mínění celkově ruší architekturu budovy. Zřídí-li naproti tomu majitel budovy ve vstupní hale točité schodiště, může tato změna představovat narušení stavebního díla ve smyslu § 14 autorského zákona.

Pro posouzení, zda jde o zkreslující zásah, není rozhodující, zda je změna esteticky zadržilá. Je třeba přihlížet k integritě budovy z pohledu autora. Zájem integrity může být narušen zejména změnami struktury budovy, je-li porušena architektonická skladba původního návrhu a jeho estetický účinek. Také změny barevnosti, povrchové struktury a materiálů mohou mít za následek zkreslení stavebního díla. Investor nesmí např. plánovanou fasádu z přírodního kamene nahradit umělým kamenem, plánovanou plochu z pohledového betonu zatmelit a nechat barevně upravit nebo změnit barevnou skladbu plánovanou architektem, jestliže se výrazně změní estetický účinek budovy při celkovém posouzení. Dodatečné zakrytí střechy mědí nebo dodatečná změna střešních vikýřů naproti tomu nepředstavuje žádné narušení. K deformujícímu zkreslení může dojít také dodatečným umístěním velké ocelové plastiky do autorskoprávně chráněného uspořádání zahrady.

Na rozdíl od děl výtvarného umění jsou autorská práva osobnosti architekta silněji ve střetu se zájmy třetích stran. Je-li například během zřizování budovy zřejmé, že bude překročen plánovaný nákladový rámec, má investor nebo majitel zájem hodný zřetele, aby byly provedeny změny návrhu budovy, které ušetří náklady. Architekt však nemusí přijmout jakékoli změny ke snížení stavebních nákladů. Architekt nemusí přistoupit na hluboké změny návrhu, v jejichž důsledku by byla trvale ztracena autentičnost budovy a trvale narušena umělecko-architektonická koncepce.

V rámci zjišťování, zda jde o deformaci nebo zkreslení stavebního díla, které architekt není povinen strpět, je proto vždy třeba zvažovat dva protichůdné nároky. Vedle zájmů vlastníka hodných zřetele je třeba zohlednit zejména také druh a rozsah zásahu a druh a funkci stavebního díla:

Zájmy vlastníka hodné zřetele spočívají třeba v takových zásazích, které jsou nutné kvůli stavebním nedostatkům, z bezpečnostních důvodů, kvůli příkazům stavebního dozoru nebo oborovým předpisům. Je však třeba zohlednit, zda se v konkrétním případě nabízejí méně pronikavá stavebně-technická řešení. Je třeba, aby architekt přistoupil na drobné odchylky, pokud jsou změny nutné kvůli účelu užívání budovy. Bude-li např. v rámci rozšiřování školy zmenšeno atriové nádvoří, takže se nepatrně sníží intenzita dopadání světla do budovy, musí na to architekt přistoupit. Stejně tak pokud investor místo plánované ploché střechy zřídí na budově stanovou střechu s velmi malým úhlem sklonu, který bude pozorovatel sotva vnímat. Estetická vylepšení z hlediska investora zpravidla nejsou hodna zřetele.

Autorské právo osobnosti architekta na ochranu jeho díla před odcizujícími zákroky může být o to závažnější, jestliže

stavební dílo zaujímá zvláštní umělecké postavení nebo vykazuje vysokou míru individuality. Na rozšíření rozsahu ochrany může působit i prominentní poloha stavby nebo zvláštní funkce budovy, pokud je tím dosaženo zvýšené míry pozornosti u veřejnosti. Rozestavěné Polabské filharmonii v Hamburku dvojice architektů Herzog & de Meuron bude muset být poskytnuta nepoměrně vyšší ochrana proti deformaci, než jakou může nárokovat architekt pro návrh nějaké méně originální zotavovny.

Hrozí-li při realizaci stavebního projektu, že bude překročen rámec stavebních nákladů a jsou-li nutné změny návrhu, které by ušetřily náklady, platí pro fázi změny plánu příkaz vzájemného brání ohledů („Fair Play“). V rámci zvažování protichůdných nároků, zda je architekt povinen strpět zásahy investora do svého díla, proto může být přihlédnuto i k ochotě stran ke spolupráci.

Ochrana proti změnám

I když v konkrétním případě není dosaženo stupně deformačního zkreslení ve smyslu § 14 autorského zákona, podléhá dodatečná změna nebo odchýlné provedení autorskoprávně chráněného návrhu budovy zásadně výhradě souhlasu architekta, § 39 odst. 1 autorského zákona:

„Držitel práva užívání nesmí dílo ... měnit, není-li sjednáno něco jiného“.

Autorské právo osobnosti architekta na ochranu jeho díla před změnami má však přece své meze v zájmech vlastníka, zejména v zájmech investora, § 39 odst. 2 autorského zákona:

„Změny díla ... k nimž autor nemůže v dobré víře odepřít svůj souhlas, jsou přípustné“.

V konkrétním případě je opět třeba zvažovat zájmy. Změny, které se jen drobně

odlišují od originálu, je zpravidla třeba přijmout. Pokud není v důsledku změn znatelně zdeformován celkový dojem stavebního díla, prosazuje se v případě pochybnosti zájem vlastníka.

PRÁVNÍ OCHRANA

Je-li autorské právo osobnosti architekta porušeno deformací nebo změnou návrhu podléhající souhlasu, může nárokovat, aby investor upustil od stavebních opatření porušujících právo, a případně požadovat odstranění přetrvávajícího narušení, např. demontáží, § 97 odst. 1 autorského zákona. Architekt může své nároky upuštění od činnosti a odstranění prosadit jednak obžalovacím řízením proti investovovi. Architekt však často obdrží konečné rozhodnutí vůči investovovi o upuštění od činnosti a odstranění teprve po několikaletém procesu několika instancemi. Do té doby musí architekt přijmout realizaci svého změněného návrhu budovy. A i když architekt nakonec uspěje u Spolkového soudního dvora, bude již mít investor budovu dokončenu podle pozměněných návrhů.

Architekt může pouze cestou prozatímního opatření udržovat status quo a investovovi pod pohrůzkou trestem zakázat provádět stavební opatření, která se odlišují od původního návrhu. Pokud by však nařízení zákazu vůči investovovi bylo v následném procesu zrušeno, protože soud dospěje k závěru, že v konkrétním případě převažují zájmy vlastníka, ručí architekt nezávisle na zavinění za všechny škody, které investovovi vznikly z přerušení a opoždění stavebních činností, § 945 OSŘ.

S ohledem na značné riziko ručení se proto zpravidla nedoporučuje prosazení předběžného zastavení stavby, hrozí-li, že

se investor odchýlí od architekta návrhu budovy.

PŘÍPAD HLAVNÍHO NÁDRAŽÍ V BERLÍNĚ

Na případu Hlavního nádraží v Berlíně uznal Zemský soud Berlín [rozsudek z 28. 11. 2006, GRUR („Průmyslová právní ochrana a autorské právo“) 2007, 964] v první instanci deformaci, případně neoprávněnou změnu návrhu budovy. Investor zřídil v suterénu rovný strop místo klenutého stropu plánovaného architektem. Ve druhé instanci došlo k vyrovnání architekta Meinharda von Gerkana a Deutsche Bahn AG. Právní spor objasňuje oblast rozporů, která existuje mezi zájmy investora na dodržení rozpočtu nákladů a zájmem architekta na uskutečnění vlastních plánů. I když změna plánů otevírá oblast ochrany podle § 14 autorského zákona se zřetelem na narušení, není výsledek zvažování dosud v žádném případě jistý. Rozhodující je, či zájmy v rámci zvažování zájmů váží více. Takové vyhodnocení se pro zúčastněné strany v právním sporu těžko předvidá. Jako právní otázku může následující instance posoudit zvažování zájmů také jinak. Kvůli přetrvávající nejistotě při použití § 14 autorského zákona soudy se v praxi mnohé spory ohledně autorských práv v oblasti architektury řeší mimosoudně, vyrovnáním. Nakonec se tento způsob použil i v citovaném případě.

■ Nejzásadnější autorskoprávní kauzou v Evropě, již se zabýval Zemský soud v Berlíně, byla neoprávněná změna návrhu budovy hlavního berlínského nádraží Lehrter Bahnhof. Vlevo původní návrh Meinharda Gerkana. Vpravo realizovaný návrh Winkens-studia, které bude muset na základě soudního rozsudku konstrukci podzemních stropů odstranit.

